

Antikos autorių XVI–XVIII a. leidiniai Lietuvos mokslų akademijos bibliotekos fonduose

VIOLETA RADVILIENĖ

Lietuvos mokslų akademijos biblioteka

Lietuvos mokslų akademijos bibliotekos Retų spaudinių skyriuje saugomi leidiniai suskirstyti į atskirus didelius fondus: Lietuviškų knygų, Lituanikos, Rosikos, Vakarų Europos. Dar yra albumų, raižinių, kartografijos, fotografijų, atvirukų, smulkios spaudos, mikrofilmų, akad. Konstantino Jablonskio, Marijos Gimbutienės fondai. Įvairiu metu spaudoje buvo paskelbtos kai kurių fondų apžvalgos.¹ Tačiau apie fonduose saugomus antikos autorių leidinius iki šiol nebuvo rašyta.

Daugiausia antikos autorių knygų yra saugoma Vakarų Europos fonde. Turime aštuonis inkunabulus, tris šimtus knygų, išleistų XVI, apie keturis šimtus – XVII, daugiau kaip penkis šimtus – XVIII a. – iš viso per tūkstantį antikos autorių leidinių. Šis kiekis nėra galutinis, nes skyriaus fondai kasmet pasipildo vienu kitu leidiniu. Retų spaudinių skyriaus Vakarų Europos fondą sudaro apie 30 tūkst. leidinių. Tai, kas saugoma, yra tik mažas trupinėlis nuo XVI–XVIII a. klestėjusio knygų leidybos stalo. L. Febiuras (Lucien Febvre) ir A. S. Martenas (Henri-Jean Martin) savo studijoje *The coming of the book (Knygos istorija)* pateikia statistinių duomenų, liudijančių, jog nuo XV a. vidurio, kai atsirado spauda, iki 1700 m. buvo išleista 1 mln. 245 tūkst. pavadinimų knygų, jų vidutinis tiražas XV a. siekė 300–350, o XVII a. – jau 1000–1200 egzempliorių.² Tačiau ir tas geras tūkstantis antikos autorių knygų puikiai reprezentuoja XVI–XVIII a. leidybos tendencijas, daug įdomaus gali pastebėti ir knygos istorikas, ir kultūros tyrinėtojas.

Antikos autorių leidimų gausai turėjo įtakos Renesanso humanistų susidomėjimas senovės istorija, graikų, lotynų kalbomis. Ką Petrarka ir kiti didieji humanistai surado apleistose vienuolynų bibliotekose ir išgelbėjo, spaustuvių dėka paplito po visą Europą. Šiais laikais mažai kas gali pasakyti, jog moka lotynų ar senąją graikų kalbą, o iš antikos autorių paminės tik keletą vardų: Ovidijų, Vergilijų, Homerą, gal dar Ciceroną ar Julijų Cezarį. Retų spaudinių skyriaus fonduose randame šimto dešimties graikų, romėnų, vėlyvosios antikos autorių darbų iš įvairių sričių: istorijos, gamtos mokslų, geografijos, filosofijos, literatūros, kalbos. Didžiausią dalį sudaro istorikų Kornelijaus Tacito, Tito Livijaus, Herodoto, Ksenofonto, Juozapo Flavijaus, Valerijaus Maksimo, Sve-tonijaus, Velėjo Paterkulo, Polibijaus, Kurcijaus Rufo, Pausanijaus, Diono Kasijaus, Tucidido, Kornelijaus Nepoto ir kitų veikalai. Lotynų kalba išleistų knygų yra daugiau nei graikų kalba. Labai dažnai, ypač XVI a., graikų autorių kūriniai buvo verčiami į lotynų kalbą. Puikus pavyzdys yra XVI a. Herodoto leidimas. Konvoliute yra 1557 m. Bazelyje graikų kalba išleista *Istorija* ir 1562 m. Kelne išspausdintas žymaus humanisto Laurencijaus Valos atliktas vertimas į lotynų kalbą.³ Analogiškas yra ir Tucidido leidimas. 1540 m. Bazelyje graikų kalba išleista Pe-

1 Kurlianskienė B. Ekslibrisų kolekcija ir senieji LTSR MA Centrinės bibliotekos fondai // Bibliotekų darbas. 1978, Nr. 4, p. 24–26; Braziūnienė A. Lituanikos fondo XVII a. knygos lotynų kalba LTSR Mokslų akademijos Centrinėje bibliotekoje // Knygotyra. T. 14 (21) (1988), p. 94–97.

2 Febvre, Lucien, Martin, Henri-Jean. *The coming of the book*. Thetford, 1984. P. 262.

3 Herodoti libri novem quibus Musarum indita sunt nomina... Basileae, 1557. 310 p. V-16/2-366; Herodoti Halicarnassei Historiographi libri novem, Musarum nominibus inscripti, interprete Laurentio Valla. Coloniae, 1562. 273 p. V-16/2-367.

loponeso karo istorija įrišta kartu su Vitenberge 1569 m. pasirodžiusiu vertimu į lotynų kalbą.⁴ Antikos autorių tekstai labai kruopščiai parengti, pridedami įvairūs paaiškinimai, pastabos, rodyklės, žemėlapiai, iliustracijos, taisomos klaidos ir netikslumai, kuriuos padarė ankstesnių amžių perrašinėtojai vienuoliai. Visi pastabų ir paaiškinimų autoriai nurodomi antraštiniame lape. Čia galime rasti žymių viduramžių mokslininkų ir eruditų vardus. Ne viename leidinyje perskaitysime ir Erazmo Desiderijaus Roterdamiečio, Bazelio spaustuvinininko Frobeno įkvėpėjo ir patarėjo vardą. Gana paplitęs reiškinys – dviem skiltimis išspausdintas dvikalbis tekstas su paaiškinimais. Taip atrodo Paryžiuje Karališkojoje spaustuvėje 1625 m. išleisti Ksenofonto raštai. Beje, prie šios spaustuvės veikė draugija *Societas Graecarum editionum*, kurios tikslas buvo rengti ir skelbti graikų autorių kūrinius. Draugijos leidiniai turėjo karaliaus privilegiją. Antikos autorius leido labai daug spaustuvinininkų. Galime pasidžiaugti, kad turime Aldo Manucijaus, Henriko Etjeno, Kristoforo Planteno, Liudviko Elzevyro, Frobeno išleistų antikos autorių veikalų. Lietuvoje Vilniaus akademijos spaustuvė taip pat leido antikos autorių veikalus, bet apsiribojo tik Cicerono, Salustijaus, Vergilijaus, Ezopo, Nepoto, Senekos, Horacijaus kūriniiais. Tos knygelės išleistos labai kukliai, šalia Elzevyrų ar Frobeno leidinių atrodo tarsi pilkos pelytės. Ypač prabangūs yra XVIII a. leidiniai. Daugelis jų – tikri meno kūriniai. Paminėsime 1732 m. Amsterdame išleistas romėnų poeto Publijaus Ovidijaus *Metamorfozes*.⁵ Labai daug graviūrų, puikūs inicialai ir vinjetės, folianto lapų kraštai paausuoti, gražus rudos odos įrišimas, greta lotyniško teksto – vertimas į prancūzų kalbą ir išsamūs paaiškinimai. Atrodo, jog kai kurie leidiniai tik puošė didikų ar turtingų žmonių bibliotekas. Tokios mintys kyta žiūrint į 1779 m. Paryžiuje išleistus Plinijaus vyresniojo ir 1768 m. – Cicerono raštų tomelius. Vienodo formato, taip pat įrišti, paausuotais lapų kraštais, jie puikavosi barono fon Ropo (von Ropp) Pakruojo dvaro bibliotekoje. Iš vienodo įrišimo nesunkiai galima atskirti ir Konstantino Liudviko Platerio bibliotekoje buvusias knygas, kurias vėliau įsigijo Vrublevskių biblioteka. Dauguma antikos autorių knygų, kaip rodo proveniencijos, buvo įsigyta Vrublevskių bibliotekos iš įvairių asmenų: Konstantino Platerio, Henriko Platerio, Juzefo Bielinskio, Mykolo Brenšteino, Jeronimo Lopacinskio. Nemažai knygų priklausė Vilniaus mokslo bičiulių draugijai, Vilniaus pravoslavų dvasinei seminarijai, Evangelikų reformatų sinodui, kai kurios knygos pateko iš Karaliaučiaus Gotholdo bibliotekos. Išblukęs rašalas ne visada leidžia perskaityti ir kitų savininkų vardus. Jeronimas Lopacinskis įrašė, jog Klaudijaus Galeno knygą *Methodi medendi*, išleistą Leidene 1580 m., įsigijo Varšuvoje 1880 m. gegužės 22 d.

Lietuvos MA bibliotekos Retų spaudinių skyriuje saugomus antikos autorių veikalus, išleistus įvairiuose Europos miestuose, skirtingose spaustuvėse, vienija arba skiria spausdinimo kultūra: šriftas, kompozicija, vinjetės, inicialai, iliustracijos. Įdomu pasekti, kaip to paties autoriaus knygos buvo leidžiamos XVI, XVII, XVIII amžiuose. Čia galime pasitelkti Gajaus Julijaus Cezario veikalų leidimus. Seniausias turimas leidinys išleistas 1513 m. Venecijoje, Aldo spaustuvėje. 1606 m. Frankfurte išleisti Cezario raštai ypatingi tuo, jog šalia originalaus lotyniško teksto yra pateiktas vertimas į graikų kalbą – tai tarsi atvirkštinis variantas. Leidinyje labai daug komentarų, visokiausių indeksų, išrinkti įsidėmėtini posakiai. Plantenų spaustuvėje 1614 m. išleista kelioninė, mažo formato knygutė. Aštuonioliktame amžiuje šalia lotyniško teksto jau atsiranda vertimas į prancūzų kalbą, o amžiaus pabaigoje ima vyrėti vertimai be loty-

4 Thusydides cum scholiis et antiquis et utilibus sine quibus autor intellectu multum est difficilis... Basileae, 1540. 546 p. . V-16/2-336.; Thucydides Atheniensis Historiae de bello Peloponnesiaco, libri octo e Graeco sermone in Latinam linguam conversi a Vito Winsemio... Witebergae, 1569. 178 p. V-16/2-337.

5 Les Metamorphoses d'Ovide en Latin traduites en françois avec des remarques et des explications historiques... A Amsterdam, 1732. 524 p.

niško teksto. Įdomus su įvairiais piešiniais, mūšių schemomis, žemėlapiais 1787 m. Amsterdame išleistas tritomis Cezario raštų, išverstų į prancūzų kalbą, leidimas.⁶ Fonde saugomos knygos rodo, jog senieji leidėjai stengėsi pateikti skaitytojui kuo pilnesnius ir išsamesnius raštus, leisti kelių autorių rinktines bei plačius sąvadas. Paminėsime 1654 m. Paryžiuje išleistus Aristotelio raštus *Opera omnia*.⁷ Keliuose išpūdingo dydžio vos pakeliamuose foliantuose pateikiama viskas, ką parašė Aristotelis. Raštai išleisti graikų ir lotynų kalba. Kiek mažesnis yra 1627 m. išėjęs *Corpus omnium veterum poetarum Latinorum (Visų senųjų lotynų poetų sąvadas)*, kur galima perskaityti romėnų poetų ir dramaturgų visus išlikusius kūrinius.⁸ Toks pat 1612 m. išleistas *Lotynų kalbos gramatikų sąvadas*. Populiarios buvo kelių poetų, kelių istorikų, viena tema rašiusių autorių rinktinės. Solidžiai išleista Teofrasto *Augalų istorija*, Strabono *Geografija*, Plinijaus *Gamtos istorija*. Turime ir defektuotą Klaudijaus Ptolemajo (Claudius Ptolemaeus) *Geografiją*. Ne po vieną egzempliorių yra romėnų poetų Vergilijaus, Horacijaus, Ovidijaus, Juvenalio, epigramų rašytojo Marcialio knygų. Kiek mažiau, dažnai po vieną egzempliorių, aptiksime graikų poetų originalo kalba išspausdintų kūrinių: Kalimacho, Homero, Teokrito, Pindaro, tragikų Sofoklio, Euripido, Aischilo. Vertimų į įvairias kalbas galima rasti daugiau.

Solidžiai išleisti pirmieji krikščionių autoriai – bent Retų spaudinių skyriuje saugomi daugiausia foliantai, pasirodę XVI–XVII a. Tai Aurelijaus Augustino, Eusebijaus, Laktancijaus, Tertulijono ir kt. knygos.

Galima būtų teigti, jog Lietuvos mokslų akademijos bibliotekos Retų spaudinių skyriuje saugomi antikos autorių leidiniai reprezentuoja įvairias mokslo bei kūrybos sritis, parodo, ką galėjo skaityti ir kuo domėtis apsišvietę to meto žmonės.

The 16th – 17th cent. Publications of Antique Authors in the Stock of the Library of the Lithuanian Academy of Sciences

S U M M A R Y

The keepings of the Department of Rare Publications in the Library of Lithuanian Academy of Sciences are grouped into two major parts. Most of the antique authors' books are preserved in the stock of Western Europe. We have eight incunabula, three hundred of books published in the 14th century, about four hundred – in the 17th and more than five hundred – in the 18th, altogether, more than one thousand publications of antique authors. The publications of antique authors preserved in the library represent here different fields of science and creative works.

6 Commentaires de César, avec des notes historiques, critiques et militaires par M. Le comte Turpin de Crissé... A Amsterdam; Leide; Rotterdam et Utrecht, 1787. T. 1. 317 p.; T. 2. 328 p. XVIII/514.

7 Aristotelis. Opera omnia Graece et Latine doctissimorum virorum interpretatione... Parisiis, 1654. T. 1. 867 p.; T. 2. 849 p.; T. 3. 891 p.; T. 4. 690 p. V-17/2-523.

8 Corpus omnium veterum poetarum Latinorum secundum seriem temporum... [Geneva], 1627. 2131 p. V-17/131.